

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка

**Кам'янець-Подільський -
остання столиця
Української Народної Республіки:**

**Матеріали Всеукраїнської наукової конференції.
Кам'янець-Подільський, 6-7 жовтня 2009 р.**

Редакційна колегія:

В.А.Смолій, академік НАН України, доктор історичних наук, професор, директор інституту історії України НАЛ України (співголова); **В.Ф.Верстюк**, доктор історичних наук, професор, заступник Голови Українського, інституту національної пам'яті (співголова); **О.М.Завальнюк**, академік АНВШ України, кандидат історичних наук, професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка (співголова); **В.С.Лозовий**, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка (секретар); **Я.С.Калакура**, доктор історичних наук, професор Київського національного університету ім. Т.Шевченка; **О.П.Ресніт**, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту історії України НАН України; **В.Ф.Солдатенко**, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Кураса НАН України; **В.С.Кульчицький**, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України; **М.Р.Литвин**, доктор історичних наук, професор Львівського національного університету ім. І.Франка; **Р.Я.Пиріг**, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України; **Ф.Г.Лурченко**, доктор історичних наук, професор, проректор Запорізького національного університету; **С.А.Копилов**, доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка; **О.М.Федьков**, кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка.

Рецензенти:

І.І.Тюрменко, доктор історичних наук, професор (м.Київ)
В.В.Марчук, доктор історичних наук, професор (м.Івано-Франківськ)

Кам'янець-Подільський - остання столиця Української Народної Республіки: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 6-7 жовтня 2009 р. / ред. кол. Смолій В.А., Верстюк В.Ф., Завальнюк О.М. та ін. - Кам'янець-Подільський: Оіум, 2009. - 384 с.

СВЯТКУВАННЯ ШЕВЧЕНКІВСЬКИХ РОКОВИН В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПОДІЛЛЯ У ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ УНР

Прихід до влади Директорії знаменував посилення національних пріоритетів в освітній політиці. Зокрема, були скасовані всі привілейовані навчальні заклади, які функціонували при П.Скоропадському. Уряд Директорії доклав багато зусиль для того, щоб всі бажаючі вчитися змогли це зробити. Активізувалися поборники національної школи, що виступали за цілковитий і повний перехід на навчання (за виключенням кіл національних меншин) українською мовою. Все це і багато іншого стало каталізатором відзначення Шевченківських роковин в школах Поділля в добу Директорії УНР.

Дане питання частково розроблялося сучасними вченими, які доклали чимало зусиль, щоб показати крізь призму різної тематики вплив творчості Т.Шевченка на національну свідомість, серед відомих дослідників слід відзначити О.М.Завальнюка¹, В.С.Лозового², О.Б.Комарницького³, Е.М.Мельника⁴ та багатьох інших.

Метою нашого дослідження є з'ясування кола заходів, які відбувалися у школах різного типу на Поділлі в добу Директорії, присвячених Т.Шевченку, а також учасників урочистостей, демонстрацій ними національної приналежності до всього українського.

Слід пам'ятати єдину істину: творчість та ім'я Т.Шевченка були національним багатством, символом боротьби і нескореності, тому його «Кобзар» для великої кількості людей був настільною книгою, а вірші з нього знали навіть не письменні верстви населення. «Заповіт» стояв в одному ряду з національним гімном. Тому на будь-якому святкуванні одразу ж згадували невмирущого поета. Так, наприклад, восени 1919 р. з ініціативи Українського клубу йшла активна підготовка до відкриття у м.Кам'янці-Подільському народного університету, де мали викладати економіку, історію, географію, агрономію, ботаніку і зоологію. Хоча уряд УНР і не схвалив поданий законопроект, все ж 1 листопада 1919 року Кам'янець-Подільський святкував відкриття свого українського народного університету. Воно відбувалося в приміщенні міської вищої початкової школи (вул. Шевченка, 35), зал якої був гарно прибраний килимами та портретами Т.Шевченка. За столом, покритим червоним сукном, зайняли місця Голова ради лекторів В.Чехівський, міністр народної освіти П.Холодний, декан природничого факультету С.Бачинський⁵.

У шевченківські дні 1919 р. навчальні заклади Кам'янця-Подільського не працювали, а брали участь в святкуванні роковин Кобзаря. Відбувались служби Божі, мітинги, присвячені Т.Шевченку, календар урочистостей знав кожен кам'янчанин, тому що преса подавала цілий ряд публікацій і коментарів по святкуванню днів Шевченка⁶.

Викладацький і студентський склад КПДУУ доклали досить зусиль, щоб організувати в університеті свято. Було скликане урочисте засідання Ради професорів, заслухано ряд доповідей про життя і творчість поета. Видавались газетні статті за участю як молодих вчених, так і відомих науковців. В цей період часу досить активно розходився тиражем Шевченків «Кобзар»: «...Не буде ніякого перебільшення, як скажемо, що друкарні не встигали випускати книжок, так швидко вони розходилися, незважаючи на те, що ціни на книжки швидко зростають»⁷.

У 1920 р. також відбувається цілий ряд святкувань, присвячених Т.Шевченку, і знову на перше місце виходить КПДУУ, який не стояв осторонь цих подій, але це питання зовсім іншого дослідження.

Естафету перейняли й інші заклади Поділля. Так, наприклад, в березні 1920 р. в Пирогівській школі зібралися учні всіх початкових шкіл м.Кам'янця-Подільського, щоб провести літературний ранок, який повністю був присвячений поетові. Перед початком свята хор проспівав «Ще не вмерла Україна».

На святі були присутні майже всі учителі шкіл. Першим реферат на тему: «Життя Т.Г.Шевченка» прочитав учитель Шугаєвський. Він розповів про труднощі, які долав Кобзар для визволення краю, свого народу. Потім учениці жіночої школи прочитали вірші «На роковини смерті Т.Шевченка»⁸. Гарно проспівали «Реве та стогне Дніпр широкий» з'єднані хори жіночої Пушкінської та Гоголівської шкіл. Діти читали також вірші «Думи мої, думи», «В село», «Кобзар», «Човен». Крім того, виступив хор міської жіночої школи і надзвичайно гарно заспівав «Зійшов місяць»⁹. З глибокою зацікавленістю учні Пушкінської, Біланівської, Пирогівської, Боришковецької та Китайгородської Мукші, Олександрівської церкви і Першої та Другої Фільварецьких шкіл слухали святкові виступи своїх однолітків. Хор жіночої школи проспівав ще «Ой, гаю мій, гаю», «На що мені карі очі», «Ой там, на горі, Січ іде», а наприкінці свята всі учасники заспівали «Заповіт»¹⁰.

Святкування Шевченкових днів відбулося також у державній жіночій гімназії. Перед початком свята хор гімназії виконав гімн «Ще не вмерла Україна». Учениця Вронська прочитала свій власний вірш «До Тараса Шевченка». Потім хор проспівав: «Реве та стогне Дніпр широкий»¹¹.

Важливу роль відіграло відзначення пам'яті Т.Г.Шевченка не тільки у вихованні учнів початкових і середніх шкіл України, а й дітей дошкільних закладів. З цією метою Товариством ім. Песталоцці в м.Кам'янці-Подільському 9-го березня 1920 р. було влаштовано Шевченкове свято для дітей міста. На це свято запросили дітей садка Товариства Дитячого Клубу, притулків, а також усіх, хто хотів побувати на святі. Прочитано вірш «Село» Т.Шевченка. З пісень співали: «Зелений гай», «Ще не вмерла Україна», «Наша хатка» та ін.¹²

14 березня 1920 р. Товариство ім. Песталоцці в Кам'янці-Подільському для дітей Дитячого Клубу, дитячого садка й притулків в залі Українського Клубу влаштувало Шевченкове свято. Відкриваючи його, видатний педагог Софія Русова виступила з промовою «Хто такий Т.Г.Шевченко». Газета «Наш шлях» занотувала цю подію так: «Голос старого авторитетного педагога летить власно і твердо, маючи в ясных для дитячого уха картинних фарбах велику постать нашого славного Кобзаря»¹³. Дитячий хор виконував гімн «Ще не вмерла Україна» та пісню «Зоре моя вечірняя», після чого пішли декламації творів Т.Шевченка¹⁴.

Національно-патріотичні ідеї на основі духовної спадщини Тараса Шевченка набували дедалі більшої ваги в добу Директорії УНР. Зокрема 10 квітня 1920 р. дитячий Клуб і Товариство ім. Песталоцці в Кам'янці-Подільському брали участь у загальному святі-поході пам'яті Т.Шевченка, а 14 квітня Товариство влаштувало дитяче свято пам'яті Т.Шевченка, на якому дітьми дитячого садка, Дитячого Клубу та дитячих притулків було поставлено п'єсу в двох діях «Тарас-Дитина», декламувалися вірші, співали пісень. На святі було більше, як сто дітей¹⁵.

З початку року був організований музично-драматичний гурток «Кобзар», який організував кілька ранків, присвячених Т.Шевченкові¹⁶, один з яких відбувся 20 березня 1920 р. в державному театрі Кам'янця-Подільського. Свято підготували учні й педагогічний персонал двох кам'янецьких гімназій: державної української ім.-С.Руданського та гімназії для дорослих¹⁷. Театр заповнили діти. На святі був присутній професор Іван Огієнко, багато інших відомих в Україні діячів. Хор заспівав «Ще не вмерла Україна». Потім з доповіддю виступив викладач Якимович, який відзначив палку любов Т.Шевченка до України, ту любов, про яку сказано поетом у Кобзарі: «Свою Україну любіть, любіть її во время люте, в останню тяжкою минути за неї Господа моліть». Далі було поставлено першу дію п'єси «Назар Стодоля». Учень гімназії для дорослих Сухий прочитав цікавий реферат «Вплив творчості Т.Шевченка на гуманність людності». Він змалював твори Шевченка з боку пробудження, об'єд-

нання і потреби в змаганні України за свої національні ідеали. Учень Сохлуновський прочитав вірш Т.Г.Шевченка «Садок вишневий коло хати», а вірш «На смерть Т.Шевченка» прочитав учень Горобець. Вірш «Мені все одно, чи я вмру» прочитав учень гімназії для дорослих Гавруш. Ще виразніше і з більшою силою натхнення читав інший учень з тієї ж гімназії Маркович твір Т.Шевченка «До Основ'яненка». Українська гімназія мала і власного поета Панченка, який прочитав вірш, присвячений Т.Шевченку. Свято пройшло надзвичайно гарно¹⁹.

Навчальні заклади Поділля доклали чимало зусиль для проведення святкування днів Шевченка в різний час і за допомогою різних способів.

У добу Директорії школа пройшла шлях від мовної українізації навчального процесу до широкого запровадження в освіту всіх рівнів українознавчих дисциплін. Освіта набула чіткого національного спрямування, що незаперечно стало визначальним поштовхом для національно-культурного відродження України, символом якого продовжував залишатись Т.Шевченко.

Отже, як свідчать документи, в цей час зусиллями українських урядовців, представників свідомої наукової й педагогічної інтелігенції, різними громадськими організаціями, з широким залученням молоді відбулося вшанування пам'яті видатного поета й громадського діяча Т.Шевченка. Завдяки цьому невмирущі його ідеї лягли в основу навчального процесу української школи, національного виховання учнів.

Примітки:

1. *Завальнюк О.М.* Національно-патріотичне виховання студентів Кам'янця-Подільського державного Українського університету: історичний аспект (1918-1920 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць. - Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. — ТЛІ: Матеріали сьомого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю утворення Кам'янець-Подільського національного університету». -С.3-19.

2. *Лозовий В.* «Просвіта» на Поділлі в добу національно-визвольних змагань (1917-1920) // Просвітницький рух на Поділлі 1906-1923 рр. / В.Лозовий, В.Нестеренко. - Кам'янець-Подільський, 1996. -С.28-38.

3. *Комарніцький О.Б.* Ім'я Тараса Шевченка в житті містечок правобережної України (1917-1920 рр.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. - Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. - С.84-88.

4. *Мельник Е.М.* Ім'я Тараса Шевченка в українській школі (1917-1920)//Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць. Вип.17. - К, 2004. -С.47-51; *Його ж.* Кам'янець-Подільський український народний університет (листопад 1919 - по—

- четок 1921 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць. - Кам'янець-Подільський: Оіном, 2006. - Т.7. - С.28-35.
6. *Мащталір А.І.* Вшанування Тараса Шевченка на Поділлі у 1917-1920 рр.//Там само. -Кам'янець-Подільський: Оіном, 2009. -Т.13. -С.28.
7. Культурний рух на Україні в часи Революції // Наш Шлях - 1919.-4 грудня. - 4.10.
8. *Мельник Е.М.* Вказана праця. - С.49.
9. Святкування учнів//Наш Шлях. - 1920.- 16 березня.
10. *Там само.*
11. Святкування пам'яті Шевченка в державній жіночій гімназії // Наш Шлях. - 1920.- 17 березня.
12. Наша школа / Бюлетень Т-ва ім. Песталоцці в Кам'янці на Поділлі // Наш Шлях. - 1920. -4 квітня.
13. Шевченківське свято улаштоване Т-вм Песталоцці для дітей Дитячого клубу, дитячого саду й українських притулків в залі Українського Клубу 14 березня б.р. // Наш шлях. - 1920. - 20 березня. - 4.56.
14. *Там само.*
15. Наша школа «Бюлетень Т-ва ім. Песталоцці» №3, березня 23 // Наш шлях. - 1920.- 16 квітня. -4.74.
16. 3 життя Державної Української гімназії ім. Руданського // Україна. - 1920. - 30 червня. - 4.117.
17. *Мельник Е.М.* Кам'янець-Подільська Українська державна гімназія ім. С.Руданського (1918-1920 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі. - Кам'янець-Подільський: Оіном, 2007. - Т.9. - С.213-229.
18. Пам'яті Т.Шевченка // Наш Шлях. - 1920. - 24 березня.

Трубчанінов С.В. Інтервенція Антанти на Півдні України та Директорія УНР (листопад 1918 - квітень 1919 рр.).....	280
Олійний С.В. Переговори між УНР і військовою місією Антанти в Кам'янці-Подільському (липень-серпень 1919 р.).....	288
Назарук Ю.С. Адміністративно-управлінська діяльність Олександра Скорописа-Йолтуховського в Україні (1918-1919 рр.).....	291
Мельник Е.М. Становище середньої школи в Україні в добу Директорії.....	302
Трембіцький А.М., Трембіцький А.А. Український клуб у Кам'янці-Подільському - осередок суспільно-просвітницької та культурно-освітньої роботи (січень 1919 - грудень 1920 рр.).....	318
Телячий Ю.В. «Літературно-науковий вістник» як джерело дослідження культуротворчої діяльності української інтелігенції в роки революції (1917-1919 рр.).....	338
Буравченко Д.А. Культурне життя УНР в умовах боротьби за державність (Кам'янецький період).....	342
Гудима В.В. Культурно-просвітницька діяльність місцевих самоврядувань на Поділлі в період Директорії Української Народної Республіки (листопад 1918 - листопад 1920 рр.).....	351
Прокопчук В.С. Організаційна і бібліотекознавча праця С.О.Сірополка, Л.Ю.Биковського, М.І.Ясинського у фундаментальній бібліотеці Кам'янець-Подільського державного українського університету.....	360
Маїталір А.І. Святкування Шевченківських роковин в навчальних закладах Поділля у добу Директорії УНР.....	368
Йолтуховський Р.В. Відображення в експозиції і фондах Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника національно-визвольної боротьби українського народу 1917-1921 рр.....	373